

„Mindegy, hogy kortárs költő vagy, vagy otthon énekelsz a fürdőkádban: helyezd kívülre azt, ami fáj!”

Beszélgetés Kiss Judit Ágnessel

Kürti László

A *Költők egymás közt* beszélgetéssorozat vendége 2018 januárjában Kiss Judit Ágnes költő volt. Alább a vásárosnaményi könyvtárban és a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei Könyvtárban elhangzott beszélgetések szerkesztett változatát közöljük.

Kürti László: *A Költők egymás közt negyedik évadjában járunk. Az irodalmi miliőben valahogy kicsit másabb, belső szabályok igazgatják az embert, mégis jobbra mindenki tudja, hogyan kell viselkedni, hogyan kell megfelelni a társadalmi elvárásoknak, pláne pedagógusi szerepvállalással, de te mindig is olyan figura voltál, aki zsigerből, a puszta jelenléteddel is képes voltál botrányt okozni.*

Kiss Judit Ágnes: Nem kellemes szerep ez. Nagyjából hétéves voltam, amikor szembesültem vele, hogy én nem akarok kilógni semmilyen sorból, és mégis folyvást azt a visszajelzést kapom, hogy felkavarom az állóvizet. Sosem felejttem el a középiskolai matektanáromat, aki azt mondta. „Te olyan szemtelen vagy.” „Miért, tanárnő, mit csináltam?” „Úgy nézel.” Ez azóta is így van, bármennyire elhatároztam magamban, például a munkahelyen, hogy nem keveredek konfliktusokba, szépen odasimulok a falhoz, mint egy dombormű, semmibe nem ártom bele magam – mégis, eltelt két-három hónap és azt vettem észre, hogy felcsapnak körülöttem az indulatok. Így lassan eljutottam oda, hogy elhittem magamról, hogy én vagyok az összeférhetetlen, az alkalmazkodni nem tudó. Botrányok sorozata kísérte például a tanári pályámat, pedig semmit nem csináltam, csak amit a szintén tanár anyukámtól láttam. Nagyon kínos volt ez a szerep, és évtizedekbe telt, hogy felfogjam, hogy ez egy katalizátor sze-

rep tulajdonképpen, hogy ezt nem én csinálom, hanem egyszerűen olyan anyagból vagyok, ami felgyorsítja a reakciókat, hogy kémiából vett hasonlattal éljek. Lehet, hogy ezért volt, ahogy mondtad, az indulásom is robbanásszerű, mert sokan nagyon szeretik, sokan pedig nem szeretik, elutasítják ezt a lírát, amit én próbálok csinálni. Mostanában kezdek kibékülni ezzel a szereppel, hogy látom, van ennek jó oldala is. Ezelőtt az utolsó tanári állásom azzal az intéssel végződött, hogy ne tanítsak katolikus iskolában, és azzal küldtek el, hogy nagy-képzű vagyok, az ilyen ne legyen pedagógus. Akkor lettem a Bátor-táborban önkéntes (nem tudom, mennyire ismerik, ismeritek ezt az alapítványt: krónikus beteg, főleg daganatos és diabéteszes gyerekeknek rendez élményterápiás táborokat.) Öt éven keresztül jártam vissza onkológiai beteg kamaszokhoz színjátszó foglalkozásokat tartani, és ott szembesültem vele, hogy én vagyok a leginkább szabálykövető az önkéntesek közül. Ha nekem megmondják, hogy mit miért csináljak, vagy mit miért ne csináljak, akkor tökéletesen betartom a szabályokat. Viszont ha értelmetlen szabályokat tartatnak be velem, akkor tényleg fejjel megyek a falnak. Ezek után tanárként kerültem végre olyan állásba, már sokadik munkahelyemre, de az első olyanra, ahol az igazgató büszke arra, hogy az iskola tanára vagyok.

K. L.: *A tanári állásodból annak idején miért rúgtak ki?*

K. J. Á.: A katolikus iskolában az volt az ürügy, hogy verseket írok, mégpedig olyan verseket, hogy még csúnya szavak is vannak benne, és azt gondolták, hogy, ha én ilyeneket írok, akkor biztos, hogy ilyen az életem is. Pedig teljesen „konform” életet éltem, házasságban, nem jelentem meg alkalomról alkalomra más pasival, de az, hogy valaki bűnös dolgokat leír, az biztos, hogy az életében is így működik, gondolták. Ha ez nem volt ok, akkor volt más ok ellenem: hogy milyen kapcsolatban állok a tanítványaimmal, hogy milyen színdarabokat rendezek drámapedagógusként, stb.

K. L.: *Mennyivel személyesebb egy művésztanárnak a kapcsolata a diákjaival?*

K. J. Á.: Sokáig azt hittem, hogy én valamiféle perverz állatfaj vagyok, amiért jól érzem magam a tanítványaimmal negyvenöt perc után is, vagy nem „felülről lefelé” kommunikálok velük. Drámát is tanítok, és voltak olyan diákjaim is, akik nagyon sokáig visszajártak a csoportba, hogy szeretnének még velem játszani. Nagyon büszke vagyok rá, hogy volt egy olyan csapatom, amiben a tizenéves és ötvenvalahány éves háziasszony is játszott.

K. L.: *A tanítás és megannyi interakció mennyire lehet ihletforrás számodra költőként?*

K. J. Á.: Amikor egyszer a Csongor és Tündét tanítottam, az jutott eszembe, hogy miféle dolog az, hogy a halhatatlan nő feladja a halhatatlanságát a férfiert. Nagy Tolkien-rajongó tanítványaim voltak, ők persze rögtön jöttek a párhuzammal, hogy Tolkiennél is vannak tünde nők, akik föladják a halhatatlanságukat. Miért nem fordítva? – kérdeztem. Miért, hogy a történetekben egyszer sem találkoztunk olyan esettel, hogy a halhatatlan férfi föladja a halhatatlanságát a nőért. Vagy mi van akkor, ha a nő feladja a halhatatlanságát, és utána megbánja? És egy ilyen Csongor és Tünde órán kialakult beszélgetésből született egy vers. Az a címe: „... ébren maga van csak az egy szerelem...”, és úgy kezdődik, hogy „Első körben még jó ötletnek tűnt föladni érted a halhatatlanságom.”

K. L.: *Nem csak költő vagy, regénnyel, prózával is jelentkeztl az utóbbi időkben. Minek köszönhető ez a nyitás a regény felé? Életkorral járó alkotói igény, hiszen annyi megírásra váró történet halmozódik fel az évek alatt, vagy a prózáírótl inkább veszik komolyan, mint a költőt?*

- K. J. Á.:** Mikor a barokkot tanítottam az iskolában, és beszéltem a gyerekeknek a barokk műfaji hierarchiájáról, aminek a csúcán az eposz áll, elcsodálkoztak. Pedig ma is van műfaji hierarchia, a regény áll az élén, aztán jön a kispróza, verset pedig alig olvasnak. A kiadó is piszkál, hogy prózát írjak, mert azt jobban el tudja adni. Persze cinikus dolog ezen poénkodni. Természetesen alkotói oldala is van a regény felé fordulásomnak, ahogy mondtad, a sztorik felhalmozódása. Van egy regényem, amiben azokat a történeteket „törlesztem”, amiket a felmenőim, öregjeim bíztak rám. Rengeteg igazságtalanság érte ezeket az embereket a malenkij robottól kezdve a kitelepítésig, és az élet nem szolgáltatott nekik igazságot. Nagyon jó érzés volt a regényben ezt megtenni. Az alkotó világot teremt íráskor, igazságot szolgáltatathat, bosszút is állhat. Gondolj Gogol Köpönyegére. Egy másik regény-ötletemnek a harmadával vagyok kész, egy családon belüli erőszak története, ami egy régi barátnőm valós történetéből építkezik. Ezt a történetet húsz éve hurcolom. Úgy érzem, nem lehet nem megírni: igazságot kell szolgáltatnom az áldozatoknak.
- K. L.:** *Elhíresültél az igazságérzeted kapcsán is. Közéleti témákban is gyakran megnyilvánulsz, jogok, szabadság kérdéseiben. Alkotói habitusodból fakad, vagy ez egy külön drive benned?*
- K. J. Á.:** Van egy ikonikus fotó a családukról, az 1988-as tüntetésen készült, ahol én és a családom az első sorban masíroz. A családom tősgyökeres ellenzéki volt a Kádár-korszakban. Abban nőttünk fel, hogy tudtuk, miről szabad és miről nem mások előtt beszélni. Testvéremnek például sokáig rémálmai voltak arról, hogy a szüleinket elviszük. A család tehát, amiben felnőttem, nem egy bezárkózó közeg volt: „ez az én kis családom és nem érdekel semmi más” attitűddel. Egyébként ezért is félttem családot alapítani, mert nem tetszett az a közgondolkodás, hogy aki családot alapít, az lehúzza a redőnyt, és többé nem érdeklí sem barátság, sem szomszédság, vagy, hogy a család ürügyül szolgálhat mindenféle becstelenségre „A családomért tettem!” felkiáltással. Taszító számomra ez a mentalitás.
- K. L.:** *A család, ami egyébként egy másik üzem, tud hová tenni költőként, íróként?*
- K. J. Á.:** Ebből a szempontból könnyű helyzetben vagyok, mert bölcsész családból származom, nagyapám is írt, jelent meg kötete. Apám számára inkább az volt nehéz, hogy ő erősen jobboldali, én pedig publikálok mondjuk az ÉS-ben is, szakítva a családi tradíciókkal, de már eljutott odáig, hogy a vers attól ugyanolyan, akárhol jelenik is meg. Nővérem pedig, aki pszichológus, eleinte rettenetesen szégyellte a verseimet. Mikor olvasta őket, azzal fordult felém, hogy „Nem tudtam, hogy ennyire szarul vagy!” Mondtam, hogy dehogy vagyok, örülök, hogy írtam egy verset, de ő már potenciális klienst látott bennem. Leginkább azt viselte rosszul, hogy mindazokat a traumákat, nehézségeket, amikkel ő befelé küzd (hiszen közös volt a gyerekkorunk, így közösek ezek az élményeink), azokat én kiadom magamból, megmutatom a nyilvánosságnak. Sokáig a felolvasóestjeimre sem jött el, mert úgy érezte, helyettem szégyellené magát. Ma már ez szerencsére másképp van.
- K. L.:** *Szerkesztőként is kerültél olyan helyzetbe, hogy nem értették, amit csinálsz, nem értették a szövegidet?*
- K. J. Á.:** A mai napig emlékszem, a pályám indulásakor, egy szerkesztői válaszelevélre: „Versei éretlenek, közlésre alkalmatlanok”. Ezek a versek később megjelentek a kötetemben. Ilyen emlékem van. Illetve olyan is, hogy egy szerkesztő behívott a szerkesztőségbe egy személyes találkozásra, mert meg akart győződni róla, hogy valóságos személy vagyok-e, nem

csak valami tréfa. Szokása ugyanis befutott íróknak, hogy álnévvel küldenek be verseket, ezt tette pl. Weöres a Pszichével, de manapság is, Petőcz András is „eljátszotta magát” fiatal nőnek a szerkesztőségek előtt levélben és más írók-költők is szórakoztak már ezzel. Barna Imre, a Mozgó Világ szerkesztője több versemet is átíratva az elején, de állítólag azóta tekint teljes értékű költőnek, amióta egy javítását visszautasítottam.

K. L.: *A lapszerkesztés sosem merült fel a pályád során?*

K. J. Á.: Egy ideig volt is bennem némi sértettség, hogy soha senki nem kért fel ilyesmire, de aztán rájöttem, hogy nem lennék jó szerkesztő. Számomra eléggé meghatározott, mit tekintek jó versnek, és ha valaki más szempontból közelít hozzá, nem tudom megítélni az értékét. Van egy felnőttekből álló alkotókör, amit vezetek, jár oda egy lány, aki eléggé avantgárd verseket ír. Rögtön az elején javasoltam neki valaki mást, hogy kitől tanuljon. Aztán mégis nálam maradt – mára kezdem megismerni a világát. Semmi füle nincs a vers zenéjéhez, de csodálatos, erős képei vannak. Számomra viszont a vers nagy százaléban ritmus és csengés. Ez más szerzőket idegesít, másoknak a vers konstrukció vagy kép például. Nekem eléggé klasszikus ízlésem van, nagyban használom a vers zeneiségét. Nehéz lenne szerkesztőként, hogy ne csak a hozzám ízlésben közel állókat engedjem be a folyóiratomba.

K. L.: *Amit mondasz, a sokféleségre való nyitottság, inkább az antológiák szerkesztésére vonatkozik, egy profillal rendelkező lap miért ne tükrözhetné a szerkesztői ízlését?*

K. J. Á.: Igazad van, de felemás dolog is ez. Mikor tanítványaim mutatják nekem az írásaikat, azon morfondírozom, melyik verset hová küldjék, tapasztalataim szerint melyik szerkesztőnek tetszene. Ezen sakkozni, évek tapasztalata alapján – ebben van valami béna dolog, hiszen közben, ha tanítok, azt mondom a diákjaimnak, hogy objektív kritériumai vannak annak, hogy egy vers mitől jó, a megítélés nem lehet teljesen szubjektív, mert akkor az amatőr portálok színvonalánál tartunk, ahol nagy sokaság ajnározza sok-sok szerző vacak szövegét.

K. L.: *Szabadverseket nem akartál, nem akarsz írni?*

K. J. Á.: Most épp ezt tervezem, ha a mostani kötetem megjelenik, a következőben szeretnék szabadverseket írni. Úgy érzem, „kimaxoltam”, amit a klasszikus formákból ki lehet hozni, nem nagyon tudok benne újat adni, csak ismételném magam. Szabadverset viszont nem tudok írni, nekem a forma mindig támasz, kapaszkodó, a csontváza a versnek, a szabadversnek pedig valahogy pusztá izomból kell megállnia. Többször próbálkoztam már szabadverssel, de nálam mindig azt történik, hogy öt sor múlva rímelni kezd, vagy rímtelen jambussá válik az egész. Nehezen szakadok el a formától, de ez épp kihívás.

K. L.: *Szoktál arra gondolni, mint anya, a gyereked előtt, ha felnő, hogyan fogod tudni vállalni mindazt, amiket írtál?*

K. J. Á.: Számomra ebben a kérdésben nem az a probléma, hogy írtam olyan verseket, amikben csúnya szavak is vannak. Ennél súlyosabb: én nem akartam anya lenni, erről elég szókimondó, sokkoló versekben írtam is, és úgy hozta a sors, hogy épp tizenkét hetes terhes voltam, mikor ez a kötetem, ezekkel a versekkel megjelent. A gyerekem kamaszkorában majd talán mindezt magára veszi. Ebből csak előre tudok menekülni: folyamatosan vállalni, hogy igen, ez így volt, de nem őt utasítottam el, hanem az anyaságot, ezt a szerepet,

amivel egyébként most is kínlódom. Barátnőmmel szoktunk viccelődni azon, hogy más lakásra gyűjt a gyerekének, mi meg pszichoterapeutára. „Menj és kezeld ki, hogy én voltam az anyád!” Ugyanakkor azt is megírtam versben, hogy „most már nem jöhet bármi” „most már nem mindegy semmi / túl veszélyes szeretni”, a Jövő idő című versemben, ami épp nálatok, a Postakocsiban jelent meg.

- K. L.:** *Az anya-szerepről kanyarodjunk másfelé: szerelmesnek lenni. Mennyit mersz vállalni ebben mára ebből?*
- K. J. Á.:** A szerelem igen fontos a versíráshoz. Állítólag Illyés Gyuláné mondta egyszer a férjének, hogy „Gyula, legyél már szerelmes, nincs pénzünk!” Most nagy titkot árulok el: Volt egy szerelmem, semmi nem volt köztünk igazából, tíz éven keresztül arra tartottam fenn magamban ezt az érzést, hogy, ha megpizskáltam magamban ezt a sebet, tudtam verset írni. Egyszer a barátnőm rettenetesen leszidott érte, hogy „itt van egy rendesen működő párkapcsolatod és te képes vagy ezzel a csávóval találkozni”, én meg néztem rá bocsánatkérően, hogy: „olyan régen írtam verset!” „Jó, akkor megyünk – mondta – de egy hét múlva küldöd a verset!” Odmmentünk, találkoztunk, izzás, aztán mindenki hazament, egy hét múlva pedig küldtem neki a verset. Most, hogy kiírtam már magamból ezt a szerelmet, úgy látom, hogy költészeti szempontból nagyon „hasznos” volt, de ebből a szempontból, hogy ki iránt éreztem, az csak ürügy. Ürügy kell a szerelemhez.
- K. L.:** *Oké, a viszonzatlan vagy beteljesületlen szerelem jót tesz az írásnak. De mi van a kiegyensúlyozott élet anyagával, az is alkalmas jó lírára és mi kell ahhoz, hogy egy „hétköznapi” tapasztalatot is költői erővel légy képes megragadni? A konvencionálistól eltérő gondolkodásmód?*
- K. J. Á.:** Ahhoz, hogy valaki költő legyen, fogalmam sincs, hogy mi kell. Nem elsősorban világlátás kell, hanem egyfajta olyan gátlástalanság, hogy az ember megkérdőjelezzen szabályokat. Az biztos, hogy szóban kell erősnek lenni. Olyat kell tudni írni, aminek eltűnik a világában az olvasó, ami kielégülést ad a szavak által. Van például Petőfinnek egy verse a goromba tábornokhoz: „én magát a tollam hegyére tűzöm” – milyen jó érzés olvasni ezt! Azt hiszem, a nyelvbe kell szerelmesnek lenni ahhoz, hogy az ember költő legyen és ne mondjuk zeneszerző.
- K. L.:** *A nyelven túl szükség van hatalmas magánéleti, egzisztenciális válságokra, hogy érvényes legyen, mint költő? Vagy elég valamiféle erős érzékenység mások sorsa, baja iránt?*
- K. J. Á.:** Érzékenység biztos, hogy kell. Válságok, nehéz élethelyzetek mindig vannak. Az unokatestvérem zongoraművész és tanít is. Ő mindig azt mondja, hogy a zenélés azért is óriási lehetőség a számára, mert, amikor az embert csalódás, fájdalom éri, akkor vagy megéli a testében és belebetegszik, vagy kifelé érzi, és akkor alkot. Alkotni kell tehát, és ez nem azt jelenti, hogy profi művésznek kell lenni. Mindegy, hogy kortárs költő vagy, vagy otthon énekelsz a fürdőkádban, de helyezd kívülre azt, ami fáj. A művészettel élni tehát nem az „általános műveltség” megszerzését jelenti. A művészet túlélni segít, olyan helyzetekben, amikre sehol nem készítik föl az embert, mint egy mérlegképes könyvelői vizsgára. Sőt, a művészet, az írás többet is tud, mint utólag segíteni feldolgozni traumákat. Vannak versek, amik úgy jönnek, hogy megelőzik, elébe visznek a fájdalomnak, amit nem tudsz elkerülni. Amik arra kényszerítenek, hogy felnőj. Ezekhez a versekhez írás közben kell felnőni, és akkor is meg kell írni őket, ha még szeretnél nagyon de nagyon gyerek maradni.